

La pena dels il·lustrats

El món, per a tota tribu i país, en tots els temps excepte el nostre, ha estat un lloc, una gent, una manera de viure i de creure, que eren com havien de ser i havien de ser sempre com eren. El món no progressava: el progrés, en tot cas, era la vida futura, si n'hi havia. Veure el món com, amb gran optimisme, l'hem volgut veure des de la Il·lustració, és una novetat considerable: els il·lustrats, aquesta minoria que sobreviu amb penes i treballs, veiem el món com una esfera harmònicament repartida entre pobles, cultures, llengües, religions, etcètera, de la mateixa qualitat i dignitat. I el veiem, tant si creiem en el socialisme (això era abans) com en el capitalisme benèfic i distribuïdor, com un planeta amb voluntat de millorar: allò que se'n deia la fe en el progrés, o l'esperança en el progrés, i en la justícia (per altre nom caritat) que portaria el progrés. Som boníssima gent, els il·lustrats: racionals i evangèlics alhora, dedicats a la pràctica de les virtuts antigues. Però la major part del personal que ocupa aquesta esfera o planeta –gent del carrer, polítics, clerecies diverses, militars amb graduació– no es deixen il·lustrar, o els costa molt. Veuen el món com l'han vist sempre: dividit entre nosaltres i els altres, els amics i els enemics, i poca subtileza. Observen vostès el futbol –nacional o internacional–, l'economia, els tractes de la Unió Europea, els debats a les Nacions Unides, i altres camps de batalla incessant. Si hi afegim encara un component ideològic i estratègic, com és el cas de la història que en diem contemporània, la percepció s'amplia i es simplifica, però en els mateixos termes, si fa no fa: el món estarà dividit en germanòfils i aliadòfils a primers del segle XX i durant la Gran Guerra; i després en feixistes i antifeixistes, prosoviètics i antisoviètics, l'est i l'oest, i algunes divisions més que es reduïen a les anteriors. I que, generalment, havien sorgit d'esdeveniments imprevisibles, aquesta és la ironia. Dos o tres anys abans de passar, ningú no esperava la revolució russa del 1917, ni el crac i crisi del 1929, ni l'ascens de Mussolini o de Hitler, ni la Segona Guerra Mundial, ni la invenció i l'ús de la bomba atòmica. Ni que el 1945 l'Imperi rus arribaria a Berlín, ni la velocitat independència de

Joan Francesc Mira

les colònies, ni la reunificació alemanya ni el final de l'URSS. I evidentment, tot i que no hi faltaven senyals, profecies i visions, ningú no esperava veure aquells avions xocant contra les Torres Bessones. No ho podia preveure ningú i

després, en cada cas, la percepció del món va canviar en setmanes, o en pocs anys.

Ara, en aquests inicis del segle XXI, quan han passat coses igualment imprevisibles, i no sé si del tot imprevisibles, ens hem quedat perfectament perplexos, com en cada vegada anterior. La segona meitat del segle XX tenia un perill, l'holocaust nuclear, però estàvem segurs que era un perill controlat. La resta funcionava: prosperàvem, a Europa confiàvem en la pau perpètua, en la seguretat social, en la cultura i en els avanços de la ciència i de la tècnica. En la victòria final de l'antiga Il·lustració. Ara, però, els il·lustrats mirem el món, i no el sabem entendre. Ens espanta pensar que les coses més greus poden encara arribar per camins estrictament casuals, irracionals, difícils de predir. Com abans amb el nas de Cleòpatra o amb un mal casament d'algun rei: accidents que pensàvem superats per la racionalitat progressiva de la història. I doncs, no senyor: la història no és racional, i l'obtusitat d'un governant, el bigot antipàtic d'un altre, les simpaties i les antipaties, la fe literal en la Bíblia o en els versets de l'Alcorà, mouen la pau i la guerra, els països, i els exèrcits regulars o irregulars. I també ens fa molta por, als il·lustrats, constatar que es mantenen els esquemes arcaics: que la humanitat en massa continua pensant que el món som nosaltres i els altres, els amics i els enemics, i després decidint i actuant en conseqüència. Perquè si això és així, com ha estat sempre, ara qui són els enemics, qui són els altres? Si les decisions greus que afecten el curs del planeta depenen encara d'incidents casuals o de temperaments poc racionals, si hem de tornar a pensar en termes de nosaltres i ells sense saber qui són ells, vol dir que els il·lustrats estem perduts: vol dir que no entenem el món i no ens queden recursos per entendre'l. Això explicava (fa deu anys: abans de la "gran crisi") un professor d'història, protagonista d'una novel·la, i això continua pensant el seu autor deu anys després.

“Si les decisions greus que afecten el curs del planeta depenen encara d'incidents casuals o de temperaments poc racionals, si hem de tornar a pensar en termes de nosaltres i ells sense saber qui són ells, vol dir que els il·lustrats estem perduts: vol dir que no entenem el món i no ens queden recursos per entendre'l”